

Розділ 4 Проблеми валютної політики в Україні та напрями їх вирішення

Управління валютними відносинами в умовах глобалізації та інтернаціоналізації економік стає дедалі складніше та вимагає постійної уваги та додаткових досліджень. Значний та постійно зростаючий вплив валютного ринку на стан економіки в цілому вимагає його лібералізацію та законодавчого впорядкування відносин на ньому.

Цим питанням присвячено багато уваги вітчизняних авторів, таких як: Б.П. Адамик, Я.В. Белінська, О.І. Береславська, С.Я. Боринець, Т.П. Вахненко, В.К. Васечко, Г.Л. Вознюк, А.С. Гальчинський, З.П. Гаталяк, Н.І. Горбаль, Я.В. Грудзевич, О.В. Дзюблюк, А.Г. Загородній, І.В. Іванець, Б.С. Івасів, З.О. Луцишин, В.С. Любунь, О.С. Любунь, З.В. Михайлів, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, О.М. Наконечний, Л.П. Петрашко, М.Г. П'ясецька, В.О. Романишин, Л.В. Руденко, М.І. Савлук, Ю.М. Уманців, А.С. Філіпенко та ін.

Здійснюючи аналіз положень теорії фінансового та господарського права, можна зробити висновок, що валютна система являє собою державно-правову форму організації міжнародних валютних (грошових) відносин держав.

Національна валютна система складається з таких елементів: національна валюта; паритет національної валюти; режим курсу національної валюти; наявність або відсутність валютних обмежень в країні; національне регулювання міжнародної валютної ліквідності країни; регламентація використання міжнародних кредитних коштів обігу; режим національного валютного ринку і ринку золота; державні органи, що обслуговують та регулюють валютні відносини країни.

Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та контролю», валютні цінності це:

– валюта України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти

на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;

– платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;

– іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України;

– платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах [1].

Згідно Закону України “Про Національний банк України” :

валютні цінності – матеріальні об'єкти, визначені законодавством України про валютне регулювання як засоби валютно-фінансових відносин;

До "валютних цінностей" відносяться :

– валюта України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;

– платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази,

депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;

– іноземна валюта;

– платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або монетарних металах;

– монетарні метали [2].

Згідно Митного кодексу України (ст. 4) до валютних цінності відносять:

– валюта України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;

– платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;

– іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України;

– платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або монетарних металах;

– монетарні метали – золото і метали іридієво-платинової групи в будь-якому вигляді та стані, за винятком ювелірних, промислових і побутових виробів з цих металів і брухту цих металів [3].

У зв'язку з активною позицією України на міжнародній арені необхідно розглядати регулювання валютних відносин в Україні в контексті світового валютного ринку.

Валютний ринок у широкому розумінні – це сфера зовнішньоекономічних відносин, які проявляються при здійсненні операцій купівлі-продажу іноземної валюти та цінних паперів в іноземній валюті, експортно-імпортних операцій між резидентами та нерезидентами, а також операцій з інвестування валютного капіталу та залучення і розміщення вільних валютних коштів.

Якщо розглядати валютні ринки з інституціональної точки зору, то це сукупність банків, бірж, брокерських фірм, корпорацій, міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій.

Валютні ринки безпосередньо – це офіційні центри, де відбувається купівля-продаж іноземних валют на основі попиту та пропозиції. Вони обслуговують міжнародний платіжний обіг, пов'язаний з оплатою грошових зобов'язань юридичних або фізичних осіб різних країн.

До валютних операцій на валютному ринку України відносять операції, що:

– пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком тих, що здійснюються між резидентами у валюті України;

– пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;

– пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням по території України та за кордон валютних цінностей.

До учасників валютного ринку належать Національний банк України, комерційні банки та валютно-кредитні установи, резиденти та нерезиденти, які здійснюють у встановленому НБУ порядку операції через уповноважені банки.

Основи валютної політики України закладені в Конституції України, яка у статті 99 визначає необхідність забезпечення стабільності національної грошової одиниці [4].

Саме на Національний банк України покладена функція регулювання та нагляду за банківською системою, забезпечення оптимального валютного курсу та основною метою його діяльності є забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Складнощі у виконанні поставлених завдань перед НБУ полягають у тому, що в міжнародній валютній політиці переплітаються дві протилежні тенденції, першою є, намагання скоординувати дії країн для пошуку спільних шляхів рішення валютних проблем, а другою є, прагнення кожної країни одержати переваги за рахунок інших, для чого використовуються девальвація і ревальвація, множинність режимів валютних курсів, валютні угруповання, валютна інтеграція тощо.

Валютна політика – це частина загальноекономічної політики і являє собою комплекс здійснюваних державою економічних, організаційних та правових заходів у сфері валютних відносин з метою реалізації стратегічних завдань розвитку національної економіки [5, 471].

Валютна політика спрямована на досягнення головних цілей економічної політики держави: забезпечення усталеності економічного росту, підтримання рівноваги платіжного балансу, стримання росту інфляції і т.ін.

Ст. 10 Господарського кодексу України “Основні напрями економічної політики держави” визначає, що валютна політика має спрямовуватись на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та ефективного їх використання [6].

Валютна політика – це невід’ємна складова грошово-кредитної політики держави, сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державними органами, центральними банківськими та фінансовими закладами, міжнародними валютно-фінансовими організаціями у сфері

міжнародних валютних відносин. Валютна політика здійснюється на національному, регіональному рівнях та у глобальному масштабі на основі валютного законодавства у двох основних формах – структурної і поточної політики [7, с. 275].

Структурна валютна політика – це сукупність заходів довготермінового характеру, спрямованих на запровадження структурних змін у світовій валютній системі. Структурна політика має на меті реформування сфери міжнародних валютно-фінансових відносин для забезпечення її адекватності потребам світової економіки.

Поточна валютна політика – це сукупність короткотривалих заходів, які передбачають регулювання валютного курсу і валютних операцій, валютних ринків і ринку золота.

Валютне законодавство – це сукупність правових норм, які регулюють порядок здійснення угод з валютними цінностями всередині країни, угод між організаціями та громадянами однієї країни і організаціями та громадянами іншої, а також порядок ввезення, вивезення, переказу і пересилання з інших країн національної та іноземної валюти і валютних цінностей.

Кінцеві цілі валютної політики підпорядковані стратегічним цілям грошово-кредитної та загальноекономічної політики – зростанню зайнятості та виробництва ВВП, стабілізації цін.

Також валютна політика має свої специфічні цілі, що реалізуються переважно у валютній сфері, зокрема: лібералізація валютних відносин у країні; забезпечення збалансованості платіжного балансу та надходження іноземної валюти на національний ринок; забезпечення конвертованості національної валюти; підтримання стабільності курсу національної валюти.

Складовими валютної політики є: валютне регулювання; валютний контроль; міжнародне валютне співробітництво.

У вітчизняній науковій літературі існують різноманітні підходи до визначення завдань валютного регулювання. Так, Ю.М. Бездітко серед основних завдань валютного регулювання відокремлює такі: організація системи

курсоутворення, забезпечення необхідного ступеня конвертованості національної грошової одиниці; регулювання платіжної функції іноземної валюти та інших платіжних інструментів; регламентація поточних операцій платіжного балансу; організація внутрішнього валютного ринку; регламентація банківських операцій з валютними цінностями; регулювання процесів утворення та руху валютного капіталу, захист іноземних інвестицій; встановлення режиму та обмежень на рух через митний кордон валютних цінностей [8, с. 9-10].

У вузькому розумінні валютне регулювання – це сукупність нормативних документів, встановлених органами валютного регулювання у законодавчому та адміністративному порядку, спрямованих на регулювання потоків капіталу в країну з країни, а також валютних операцій, що здійснюються в межах держави, з метою підтримання стабільного курсу національної грошової одиниці, стабільного рівня валютних резервів і балансування міжнародних платежів. У більш широкому розумінні валютне регулювання означає частину макроекономічної політики держави, яка стосується сфери валютно-фінансових зв'язків резидентів окремої держави та саму державу.

На нашу думку, валютне регулювання – це система законодавчих, адміністративних, економічних та організаційних заходів, які визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями, спрямованих на забезпечення досягнення тактичних та стратегічних цілей грошово-кредитної політики та загальноекономічної політики держави.

Регламентація валютного регулювання поширюється на усі складові валютних відносин та валютного ринку:

- процес курсоутворення;
- виконання валютою платіжної функції на внутрішніх ринках країни;
- діяльність комерційних банків та інших структур на валютному ринку;
- здійснення міжнародних платежів за поточними операціями платіжного балансу;
- здійснення міжнародних платежів за операціями з капіталом і фінансовими інструментами та розвиток іноземних інвестицій в економіку країни;

- ввезення та вивезення валютних цінностей через державний кордон;
- кредитні відносини резидентів з нерезидентами;
- формування та використання золотовалютних резервів.

В.А. Ющенко та В.І. Міщенко вважають основними завданнями системи валютного регулювання та контролю такі: організація системи валютного курсоутворення, захист та забезпечення необхідного ступеня конвертованості національної грошової одиниці; регулювання платіжної функції іноземної валюти та інших іноземних інструментів, регламентація поточних операцій платіжного балансу; організація внутрішнього валютного ринку; регламентація та регулювання банківської діяльності з валютними цінностями; регулювання процесів утворення та руху валютного капіталу, захист іноземних інвестицій; встановлення режиму та обмежень на вивезення і ввезення через кордон валютних цінностей; забезпечення стабільних джерел надходження іноземної валюти на національний валютний ринок [9, с. 41].

Завданнями системи валютного регулювання є: оперативні (регламентація діяльності суб'єктів валютного ринку з валютними цінностями та регламентація поточних операцій платіжного балансу), тактичні (впорядкування операцій з використанням валюти, регулювання руху валютного капіталу) і стратегічні завдання (впорядкування системи курсоутворення для забезпечення захисту та конвертованості національної грошової одиниці).

До основних функцій, що виконує валютне регулювання в системі державного регулювання економіки, пропонується відносити такі: регуляторну (застосування методів та форм валютного регулювання), алокаційну (вплив на валютні відносини, сприяння визначенню порядку проведення валютних операцій), цільову (визначення напрямів розвитку валютної системи), стимулюючу (формування регуляторних заходів впливу на діяльність суб'єктів валютного ринку), регламентуючу (розробка та впровадження законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають порядок проведення операцій з валютними цінностями).

Реалізація функцій регулювання має спиратися на основні методи та форми валютного регулювання, відносно яких у вітчизняній економічній літературі існують різні думки.

Так, Ю.М. Бездітко до методів валютного регулювання відносить: валютні інтервенції (девiзну політику), девальвації та ревальвації валют; дисконтну політику (облікова політика), політику управління валютними резервами (їхню диверсифікацію), валютні обмеження [8, с. 14-15].

В.А. Ющенко, В.І. Міщенко виокремлюють такі форми здійснення валютного регулювання та контролю: дисконтна політика, девiзна політика, диверсифікація валютних резервів, отримання або надання кредитів та субсидій в іноземній валюті, адміністративні заходи [9, с. 80].

В.М. Гриньова, М.М. Новікова до основних методів проведення валютної політики відносять дисконтну політику, девiзну політику, диверсифікацію валютних резервів, девальвацію та ревальвацію [10, с. 275].

Основними методами валютного регулювання, якими користуються центральні банки, є: валютні інтервенції; девальвація та ревальвація валют; дисконтна (облікова) політика; управління валютними резервами (диверсифікація); валютні обмеження.

Головним органом контролю та регулювання на валютному ринку України є Національний банк України. На основі нормативно-правових актів та законів встановлює відповідні курси валюти, здійснює ряд протекціоністських заходів щодо національної валюти, таких як валютні інтервенції та міжнародні резерви, формуючи відповідний попит та пропозицію на гроші.

Валютна інтервенція – це пряме втручання центрального банку в операції на валютному ринку з метою впливу на обмінний курс національної валюти через операції з купівлі-продажу іноземних валют.

Міжнародні резерви – ліквідні фінансові активи, що складаються з високоліквідних активів Національного банку України в іноземних валютах та монетарного золота, що перебувають в управлінні та обліковуються на балансі Національного банку України.

До повноважень НБУ належать і регулювання, і моніторинг всіх операцій, що здійснюються в іноземній та національній валюті. Таким чином він слідкує за станом як і внутрішнього, так і зовнішнього боргу, платіжним балансом, відповідно за сумою експорту та імпорту товарів та послуг, формуючи при цьому курси валют.

Здійснений аналіз використання різних форм валютного регулювання за період 1991-2013 рр. в Україні дає можливість зробити такі узагальнення:

1. Найдієвішими інструментами впливу на стан валютного ринку та зовнішньоекономічну діяльність України були регулювання валютного курсу та валютні обмеження.

Протягом періоду від 2005 року до початку 2012 року відбулася значна зміна курсу гривні до долара США. Так, період з 2005–2007 рр. відзначився стабільністю курсу національної валюти, що відповідало основним засадам грошово-кредитної політики, було результатом сприятливої міжнародної економічної кон'юнктури. Проте, у результаті різкої зміни міжнародної кон'юнктури та фінансової кризи ситуація кардинально змінилася у 2008–2009 рр., коли відбулася різка девальвація гривні: з 526,72 грн. до 100 доларів США – 2008 рік, до 779,12 грн. – 2009 рік. Надалі курс відносно стабілізувався і уже в січні 2012 року становив – 798,98 грн. до 100 доларів США. У 2013 році ситуація на валютному ринку продовжувала формуватися в нестабільних внутрішніх умовах, зокрема – високого рівня зовнішньої заборгованості, формування негативного сальдо поточного рахунку платіжного балансу та зростанні курсу долара США, який склав 8,2 грн. за один дол. США.

2. Більшість валютних інтервенцій та девальвації здійснювались після значного погіршення показників валютного ринку. Їх вплив на експортно-імпортну діяльність та рух капіталу був мінімальний. Зменшення показників імпорту відбувалося, в основному, за рахунок скорочення його інвестиційної частки.

3. Після здійснення валютних інтервенцій відбувалося значне скорочення золото-валютного резерву та зростання боргу.

Динаміка руху офіційних резервних активів спостерігається різними коливаннями: від 2005 року по 2007 рік – різке збільшення, до 2009 року – зменшення, і на кінець 2009 року активи становили – 26 505 млн. дол. США. У 2010 році вони зросли на 30,5% і становили 34 576 млн. дол. США. На початок 2012 року обсяг резерви становив 31 364 млн. дол. США, на 01.10.2012 – 29.3 млрд. дол. США, на 01.01.2013 року вони опустилися до – 24 546,2 млн. дол. США., а на 1 вересня – 21 655,9 млн. дол. США. А обсяг валового зовнішнього боргу становив близько 76,6% до загальної суми обсягу ВВП [11].

4. Корегування платіжного балансу відбувалося за рахунок зовнішніх кредитів, а вплив курсової політики був незначним.

Аналізуючи результати монетарної та валютної політики не можна назвати їх ефективними. Як правило, органи монетарної влади можуть впливати на стан економіки лише у короткостроковому періоді. Якщо відсутня скоординованість у процесі здійснення фіскальної, промислової, торговельної, зовнішньоекономічної політики то будь-які заходи з боку центрального банку будуть неефективними. Що, у своє чергу, викликатиме знецінення національної валюти, посилюватиме валютно-курсову нестабільність та невизначеність умов діяльності суб'єктів господарювання, передусім експортно-орієнтованих виробників. Структурні ж економічні зміни сприятимуть розвитку валютного ринку та зменшенню залежності макроекономічної ситуації в країні від динаміки обмінного курсу.

Можна сказати, що проблема валютного регулювання криється у двох площинах: з одного боку, ефективність функціонування валютного ринку залежить від професійності дій Національного банку у сфері грошово-кредитного й валютного регулювання, рівня розвитку банківської системи, а з іншого, від стану розвитку реального сектору економіки, а, також, визначеності щодо її подальших перетворень та зваженості політичного курсу держави.

Завдання НБУ, на нашу думку, полягає, з одного боку, в ініціюванні розробки разом з урядовими структурами та впровадженні комплексу заходів, спрямованих на довгострокову стабілізацію та зміцнення національної валюти, на зменшення рівня доларизації національної економіки, на розвиток валютного та фондового

ринків, на підвищення капіталізації та конкурентоспроможності національної банківської системи, а з іншого, приділенні значної уваги поточному валютному регулюванню, застосуванню антикризових заходів з метою корегування відхилень у функціонуванні валютного ринку з метою забезпечення досягнення стратегічних цілей. Для ліквідації невизначеності валютної політики НБУ та незрозумілості методики, за якою він розраховує свій офіційний курс необхідно розробити комплексну стратегічну програму дій.

Затвердження ж основних стратегічних напрямків грошово-кредитної політики, валютного регулювання, розвитку банківського сектору та валютного ринку країни відповідатиме та забезпечуватиме досягнення головних орієнтирів трансформації економічної системи, адже без узгодженості дій між урядом та Національним банком усі зусилля щодо регулювання валютних відносин та економічних процесів в цілому будуть малоефективними [12].

Валютна політика в Україні немає чіткої моделі устрою з адекватним визначенням взаємопов'язаних стратегічних, проміжних і тактичних цілей. Проблема полягає у відсутності чіткого визначення проміжних цілей валютного регулювання узгоджених із цілями монетарної політики Національного банку та напрямками структурної перебудови економіки. З 2000 року проміжна ціль фактично полягає у таргетуванні валютного курсу шляхом інтервенцій, та певних валютних обмежень з метою уникнення валютних спекуляцій. Якщо підхід валютного таргетування забезпечує підтримку зовнішньої стабільності національної валюти (тобто її валютний курс), то політика інфляційного таргетування забезпечить внутрішню стабільність національної валюти.

Проте на даному етапі НБУ не може здійснювати політику інфляційного таргетування, оскільки, здебільшого інфляція в Україні носить структурно-витратний, а не монетарний характер та прерогатива вибору орієнтиру інфляції належить Уряду, а не НБУ. Крім того, специфіка вітчизняної економіки полягає в тому, що збільшення доходів населення не веде до збільшення інвестицій у реальну економіку, а зміцнення національної валюти стимулюватиме лише імпорт.

Підсумовуючи вище сказане, можна виділити основні напрями подальшого вдосконалення валютного регулювання як складової грошово-кредитної політики. А саме:

- забезпечення стабільності гривні на основі чіткої моделі устрою з адекватним визначенням взаємопов'язаних стратегічних, проміжних і тактичних цілей та стратегією розвитку економіки в цілому;
- забезпечення достатнього обсягу золотовалютних резервів;
- зниження доларизації економіки шляхом підвищення привабливості національної валюти;
- стимулювання експорту та збалансованості платіжного балансу;
- поточне регулювання системи валютних обмежень та економічних нормативів, підвищення капіталізації та конкурентоспроможності національної банківської системи, розширення спектру виконуваних комбанками валютних операцій та напрямків валютної діяльності;
- детінізації неофіційного сектора економіки;
- підвищенню рівня фінансування розвитку реального сектору економіки шляхом залучення вільних валютних ресурсів;
- вдосконалення валютного законодавства;
- курсова стабілізація через встановлення жорсткого контролю за коштами, які отримують банки через канал рефінансування;
- необхідно поліпшити обмін даними між органами, що здійснюють валютний контроль, вдосконалити функціонування системи інформаційного обміну між Національним банком та Державною митною службою;
- необхідно подолати проблему збору інформації про значні міжнародні перекази, які здійснюються поза Системою електронних платежів;
- слід врегулювати розмір штрафних санкцій, які повинні служити покаранням, а не знищенням банківської установи;
- зменшити вплив капіталів (посилити заходи і норми валютного, податкового і кримінального законодавства, що носитимуть тимчасовий характер з метою перекриття каналів впливу, забезпечити повернення експортної

виручки, що затримується під приводом форс/мажорних обставин; запобігати безпідставним переказам авансів за фіктивними контрактами, маніпуляції цінами тощо);

1. Комплексний підхід реформування вітчизняної економіки сприятиме координації та узгодженості дій, як Національного банку, так і усіх гілок влади. При цьому необхідно реалізувати таку систему валютного регулювання в Україні, яка полягає у застосуванні таких заходів, які мають тенденцією вироблення умов для поступової лібералізації та об'єктивно обґрунтованої можливості відмови від регуляторних заходів.

Література:

1. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : декрет Кабінету Міністрів України // Відомості Верховної Ради України. – 1993, – № 17, С.184;
2. Про Національний банк України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999, – № 29, С. 238;
3. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2012, – № 44-45, № 46-47, № 48, С.552;
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996, – № 30, С. 141;
5. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник / [А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.] ; за ред. д.е.н., проф. А. М. Мороза і к.е.н., доц. М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.;
6. Господарський кодекс // Відомості Верховної Ради України. – 2003, – № 18, № 19-20, № 21-22, С.144 ;
7. Шемет Т. С. Теорія і практика валютного курсу: навч. посіб. / за ред О. І. Рогача. – К. : Либідь, 2006. – 360 с.;
8. Бездітко Ю. М. Валютне регулювання : навч. посіб. / Ю. М. Бездітко, О. О. Мануйленко, Г. А. Стасюк. – Херсон : ОЛДІ-плюс, 2009. – 272 с.;
9. Ющенко В. А. Валютне регулювання : навч. посіб. / В. А. Ющенко, В. І. Міщенко. – К. : Знання, КОО, 1999. – 359 с.;
10. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки : підручник / В. М. Гриньова, М. М. Новикова. – К. : Знання, 2008. – 398 с. ;
11. bank.gov.ua
12. О. Владимир. Особливості регулювання валютних відносин з боку держави та національного банку України: реалії сьогодення та шляхи оптимізації // О. Владимир. – Галицький економічний вісник. – 2010. – №3(28). – с.174-184.